

บทวิจารณ์หนังสือ : Book Reviews

ร่างกายใต้บงการปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสสมัยใหม่

THE CHAPTER “LES CORPS DOILES” FROM SURVEILLER ET PUNIR

เขียนโดย: มิเชลฟูโกต์

Author: Michel Foucault

แปล: ทองกร โภคธรรม

Translate: Thongkorn Phoktham

พระมหาสำรอง สญญโต¹,

ณัฐชยา จิตภักดี² และ จิราภรณ์ พันสว่าง³

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น^{1,2,3}

Phramaha Samrong Saññato¹,

Natchaya Jitpakdee² and Jiraporn Phansawang³

Mahachulalongkornrajavidyalaya University KhonKaen Campus, Thailand^{1,2,3}

Corresponding Author, E-mail: natchaya.jitpakdee@hotmail.com

บทนำ

หนังสือเล่มนี้มีชื่อว่า ร่างกายใต้บงการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสสมัยใหม่^{*}ที่ผู้เขียนนำเสนอในลักษณะรายละเอียดปลีกย่อยในการวิเคราะห์สังคมเชิงโครงสร้าง โดยที่ผู้เขียนได้เสนอการพิจารณามนุษย์และอำนาจผ่านกรอบของโครงสร้างนิยม ซึ่งเสนอว่าแท้จริงแล้ว

^{*} ได้รับบทความ: 30 มกราคม 2563; แก้ไขบทความ: 10 กรกฎาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 9 ธันวาคม 2563

Received: January, 30 2020; Revised: July 10, 2020; Accepted: December 9, 2020

มนุษย์ไม่ได้มีอำนาจที่แท้จริงตามที่ตนกล่าวอ้าง เป็นแต่เพียงอำนาจภายใต้กรอบที่สังคมได้วางระบบไว้อย่างแยบยลเท่านั้นเอง เช่น โรงเรียน โรงงาน ค่ายทหาร โรงพยาบาล เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าฟูโกต์เป็นนักโครงสร้างนิยม (Structuralism) ทางวรรณกรรม ซึ่งมองข้อความทางวรรณกรรมเป็นระบบเครื่องหมายที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และพยายามสร้างความขัดแย้งแก่ตรรกะที่ซ่อนเร้น (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557 : 885) ในหนังสือเล่มนี้ก็เช่นกันผู้เขียนได้กล่าวถึงอำนาจที่มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่ถูกผลิตขึ้นจากแนวคิดหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้วิจารณ์จะขอก้าวในเชิงวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างนิยมในทัศนะของฟูโกต์ที่ปรากฏในหนังสือร่างกายใต้บังคับการ

โครงสร้างของหนังสือ

มิเชลฟูโกต์ (Michel Foucault, ค.ศ. 1926 - 1984) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดผู้หนึ่งในความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาและวิชาการที่เรียกอย่างกว้างๆในประเทศฝรั่งเศสว่า โครงสร้างนิยม (Structuralism) ซึ่งได้สร้างความเปลี่ยนแปลงต่อวงการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในระดับสากลอย่างใหญ่หลวงในช่วงสามทศวรรษสุดท้ายของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ถึงปัจจุบัน (นพพร ประชากุล, 2547 : 3) ความคิดของเขามีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการศึกษามนุษย์และสังคมหลายแขนงโดยก่อให้เกิดประเด็นศึกษาใหม่ๆ ในหลายสาขาวิชา เหล่านี้ทั้งปรัชญา, รัฐศาสตร์, วรรณกรรม, ประวัติศาสตร์, สังคมวิทยา มานุษยวิทยา, สตรีศึกษา, การสื่อสารมวลชน เขาเคยดำรงตำแหน่ง "ศาสตราจารย์ทางประวัติศาสตร์ของระบบความคิด" (Professor of the History of Systems of Thought) ที่วิทยาลัยฝรั่งเศส (Collège de France)

สาระของร่างกายใต้บังคับการได้ครอบคลุมการเกิดของอำนาจรูปแบบใหม่ในหลากหลายสถาบันทางสังคมอย่างทั่วถึง ได้แก่ โรงเรียน กองทัพ โรงงาน โรงพยาบาล เขาได้นำเสนอตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมจำนวนมาก ที่ล้วนบ่งบอกให้รู้อย่างแจ่มแจ้งว่า ในศตวรรษที่ 18 นั้น ระเบียบวินัย เป็นรูปแบบใหม่ของอำนาจ ที่ได้เข้าไปจัดการกับพื้นที่ เวลา และร่างกายมนุษย์เพื่อปลูกฝังประสิทธิภาพด้านการใช้งาน และสยบยอมทางการเมืองไปพร้อมๆ กัน หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการนำภาพรวมของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ซึ่งเริ่มเปิดบทด้วยการเปรียบเทียบลักษณะของทหารฝรั่งเศสสองยุค โดยลักษณะแรงได้นำข้อมูลมาจากหนังสือตำราพิชัยสงครามในครั้งแรกของศตวรรษที่ 17 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ทหารยุคนั้น

ถูกคัดเลือกมาจากชายฉกรรจ์ที่ร่างกายมีลักษณะเหมาะสมอยู่แล้วตามธรรมชาติ คือ ศีรษะตั้งตรง มีกล้ามเนื้อ ไหล่กว้าง แขนยาว นิ้วแข็งแรง หน้าท้องแบน ต้นขาลำ น่องเพรียว เท้าแห้ง ส่วนลักษณะที่สองเป็นข้อมูลที่ปรากฏในพระราชโองการของกษัตริย์ฝรั่งเศสในครั้งหลังของศตวรรษที่ 18 และแสดงนัยที่ขัดแย้งกับลักษณะแรกอย่างพลิกผัน ซึ่งได้เชื่อกันว่าร่างกายของทหารนั้นกลายเป็นผลผลิตจากการฝึกหัดอย่างละเอียดเคร่งครัดตามหลักวิชา โดยฝึกให้ ตั้งศีรษะตรงและเชิดสูง ให้ยึดตัวตรงไม่ให้หลังค่อม แอ่นหน้าท้องมาเบี่ยงหน้า ให้ยืดอกและแอ่นหลัง และเพื่อให้คนเหล่านี้ติดท่วงท่าดังกล่าวเป็นนิสัย ก็ต้องมีการฝึกให้พวกเขายืนหันหลังชนกำแพงในลักษณะที่ส้นเท้า ปลี้นอง ไหล่ และลำตัวแนบติดกับผนัง

ฟูโกต์เกิดวันที่ 15 ตุลาคม 1926 ณ เมือง Poitiers ประเทศฝรั่งเศสในครอบครัวชนชั้นกลางซึ่งเคร่งครัดกับวัฒนธรรมกระฎุมพีเขาเป็นลูกคนที่สองของครอบครัวในบรรดาพี่น้องทั้งหมดสามคนพ่อของฟูโกต์เป็นศัลยแพทย์ชื่อดังในละแวกท้องถิ่น และคาดหวังให้ลูกชายดำเนินชีวิตในสายอาชีพเดียวกันซึ่งปู่ของฟูโกต์ก็มีอาชีพเป็นแพทย์เช่นกันแม่ของฟูโกต์ส่งเสริมให้เขาได้ร่ำเรียนจบ Saint-Stanislas School และเข้าศึกษาต่อที่ lycee Henri IV ในปารีสในปี 1946 หลังสงครามโลกครั้งที่สองฟูโกต์สอบแข่งขันเข้าศึกษาต่อที่ Ecole Normale Supérieure ด้วยคะแนนสูงเป็นอันดับสี่เขาศึกษาจนได้รับประกาศนียบัตรทั้งทางด้านปรัชญาและจิตวิทยาในช่วงทศวรรษที่ 1950 เขาสนใจศึกษางานของนักปรัชญาชาวเยอรมันสองท่านคือมาร์ตินไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger, ค.ศ. 1889 - 1976) และฟรีดริชนิทเช่ (Friedrich Nietzsche, ค.ศ. 1844 - 1900) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างใหญ่หลวงต่อความคิดของฟูโกต์อันปรากฏให้เห็นในผลงานของเขาในช่วงเวลาต่อมา

เนื้อหาโดยย่อ

ร่างกายใต้บังคับ เป็นการศึกษาร่างของ “อำนาจ” ที่ปัจจุบันนี้ได้กระจายแทรกซึมไปทั่วองค์กรและสังคม บางครั้งเราแทบจะไม่ทันสังเกตเห็นด้วยซ้ำ หนังสือนี้ได้วิเคราะห์ประเด็นนี้จากระดับมหภาคมาสู่ระดับจุลภาค ซึ่งได้แก่ อำนาจในโรงเรียน โรงงาน โรงพยาบาล และพื้นที่อื่นๆ ฟูโกต์ได้บอกเราถึงความเป็นปัจเจกชน ในสังคมสมัยใหม่ที่เราเข้าใจว่ามีสิทธิเสรีภาพหรืออัตบุคคล นั้นแท้จริงแล้วเป็นเพียงภาพมายาที่เกิดมาจากเครือข่ายของอำนาจทางสังคม สรุปได้ว่าพร้อมกับที่สถาบัน เช่น กองทัพ โรงเรียน โรงงาน โรงพยาบาล ฯลฯ จัดระเบียบพื้นที่เชิงกายภาพขึ้นเพื่อควบคุมคน ในขณะเดียวกันสถาบัน

ดังกล่าวก็จะจัดระเบียบภายในโดยใช้หลักคุณค่าชุดหนึ่งให้สมาชิกยึดถือ เปลี่ยนจากการควบคุมมนุษย์จากภายนอกมาเป็นภายใน ทำให้มนุษย์มีความเชื่อว่าตนเป็นผู้ที่ควบคุม (ร่างกายของ) ตนเอง เป็นผู้มีระเบียบวินัยโดยปราศจากการถูกควบคุมโดยผู้อื่น วิธีการดังกล่าวถือเป็นศิลปะในการปกครองเชิงชีวภาพโดยอาศัยเทคนิคในการควบคุมร่างกายมนุษย์อย่างหนึ่งที่เรียกว่า ‘ชีวรัฐศาสตร์ (Bio-politics)’ (สุรางค์ จันทวานิช, 2552 : 279) เป็นอำนาจที่กระทำต่อร่างกายของประชากรทั้งหมดแทนที่จะเป็นเฉพาะปัจเจกบุคคลหรือเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ผลจากการถูกอำนาจครอบงำในลักษณะดังกล่าวก็เช่น การที่เราตื่นเช้าขึ้นมาต้องล้างหน้า อาบน้ำ แปรงฟันให้สะอาด แต่งตัวให้ดูดี ฯลฯ โดยที่ไม่เกิดคำถามว่าเราทำไปทำไมและทำไมต้องทำเช่นนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งอำนาจในการสร้างวินัย (Disciplinary) เป็นรูปแบบใหม่ของอำนาจที่ปรากฏให้เห็นอยู่ตลอดเวลาในสังคมและแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่เป็นทางเลือกให้กับอำนาจขององค์อธิปัตย์ซึ่งถูกใช้จากบนลงล่างโดยผู้กระทำการที่เป็นศูนย์กลางซึ่งก็คือกษัตริย์ อันมีลักษณะตรงข้ามกับอำนาจรูปแบบใหม่ซึ่งมีอยู่และแพร่กระจายอย่างต่อเนื่องไปทั่วสังคมและมีลักษณะเฉพาะแต่ละแห่ง โดยอำนาจที่แพร่กระจายนี้ได้ถูกใช้ภายในสังคมหรือชุมชนมากกว่าจะถูกใช้จากผู้ใช้อำนาจในลักษณะจากบนลงล่าง (ทองกร โภคธรรม, 2558 : 18) และวาทกรรมซึ่งส่วนใหญ่ล้วนมาจากบรรดาคำพูดและข้อเขียนของผู้ทรงคุณวุฒิที่ผลิตและเผยแพร่ออกมาในกรอบความรู้ พูโกต์สร้างมโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์อย่างที่เราเข้าใจกันในปัจจุบันนั้นเป็นเพียงสิ่งที่เพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้นมาได้ไม่นาน และเป็นเพียงวัตถุแห่งการศึกษา ในฐานะเป็นตัวการที่บริโภครัศมี สังคม และภาษา เขาได้เสนอมุมมองของอำนาจในรูปแบบใหม่ ไม่ใช่อำนาจแบบการกดขี่หรือการมอมเมาอย่างที่ศึกษากันอยู่ทั่วไป แต่เป็นอำนาจแบบควบคุมที่ผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐานระเบียบวินัยคืออุปกรณ์สำคัญของอำนาจที่จะทำให้คนอยู่ในบรรทัดฐานเดียวกันเขาไม่ได้มองการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ว่าเป็นพัฒนาการที่มีการสั่งสมและก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง แต่เขามองว่ามันเพียงเพียงการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ว่าเป็นกระบวนการแปรรูปที่มีแนวคิดไม่ต่อเนื่อง เขามองเห็นปรากฏการณ์ของการแบ่งแยก และการกีดกัน เช่นการแยกอาชญากรออกจากพลเมืองดี ซึ่งได้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าบรรทัดฐาน เพื่อแยกสิ่งที่ไม่ใช่บรรทัดฐานออก เพื่อเป็นการปรับปรุงแก้ไขให้ กลับคืนสู่ภาวะปกติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้เกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงลักษณะของอำนาจ ที่แทรกซึมเข้าไปจัดการกับรายละเอียดของมนุษย์มากขึ้น และการเปลี่ยนยุคสมัยเข้าสู่สังคมสมัยใหม่ได้อาศัยกระบวนการ ซึ่งทำให้

ปีที่ 7 ฉบับที่ 4 ประจำเดือนตุลาคม – ธันวาคม 2563

มนุษย์กลายเป็นวัตถุแห่งการศึกษา มิเชล ฟูโกต์ เสนอแนวคิดด้วยเรื่องของ อำนาจพื้นที่ และการเมืองในระดับจุลพิสัย ฟูโกต์กล่าวถึง “พื้นที่” แรกสุดที่ อำนาจเข้าถึงก่อนก็คือ ร่างกายในทุกสังคมร่างกายตกอยู่ในบ่วงของอำนาจสารพัน ทั้งที่เป็นเรื่องของการห้าม การ ปราบบังคับ หรือสร้างเงื่อนไขผูกมัด เพียงแต่เราเพิ่งจะค้นพบวิธีในการจัดการแบบใหม่ในช่วง สองถึงสามศตวรรษที่ผ่านมาเอง อำนาจในรูปแบบนี้ไม่ได้พิจารณาร่างกายในฐานะองค์รวม อีกต่อไป หากมันเริ่มมองเห็นชิ้นส่วนภายในที่สามารถเข้าไป แบ่งแยกและ ปกครองเพื่อจัด ระเบียบ หรือควบคุมกันในระดับของรายละเอียดกล่าวได้ว่า พื้นที่กับอำนาจเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ คู่กัน มันเป็นเรื่องใกล้ตัวที่สัมผัสแผ่ซ่านอยู่ในทุกอย่างก้าว ทุกลมหายใจ ตั้งแต่นาทีแรกที่เราลุกขึ้น ก้าวเท้าออกจากเตียงนอน เข้าห้องน้ำ สวมเสื้อผ้า ขึ้นรถโดยสาร นั่งอยู่ในคอกสำนักงาน หรือกล่าวอย่างถึงที่สุดแล้วก็คือ ในทุกการจัดการ และสร้างระเบียบให้แก่งจกบุคคล ทั้งหมดล้วนอิงอยู่กับการจัดสรรอำนาจในรูปแบบของพื้นที่แทบทั้งสิ้น

หนังสือเล่มนี้ได้วิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และ 18 ในการหาความเป็นมาของสมัยใหม่ ซึ่งช่วงนั้นตรงกับระบบศักดินาของฝรั่งเศสเป็นยุคคลาสสิกของ ศิลปวัฒนธรรม ศตวรรษที่ 17 ก็ยังเป็นยุคแห่งการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ เมื่อก้าวเข้าสู่ศตวรรษที่ 18 จึงได้ชื่อว่าศตวรรษแห่งความรู้แจ้ง และในศตวรรษที่ 19 เป็นยุคสมัยใหม่ ฟูโกต์ได้นำเอกสารทุกชนิดที่เรียกว่าจดหมายเหตุ มาวิเคราะห์ใช้เป็นหลักฐานของวาทกรรมจึงทำให้การ ประพันธ์เนื้อหาสาระในหนังสือ มีรูปแบบคล้ายกับปริญญานิพนธ์ ซึ่งลักษณะการเขียนเช่นนี้ จะไม่มีการจูงใจให้ติดตามเนื้อเรื่องงานวิทยานิพนธ์ของฟูโกต์ชิ้นนี้ได้รับการตีพิมพ์ในอีกสองปีถัดมาในชื่อ *Madness and Civilization : A History of Insanity in the Age of Reason* หรือ "ประวัติศาสตร์จิตวิปลาสในยุคคลาสสิก" (ทองกร โภคธรรม, 2558 : 7) ซึ่งเขาได้ วิพากษ์และเผยแสดงให้เห็นว่าการแบ่งแยกกีดกันคนบ้าออกจากคนปกติหรือการกีดกันคน บ้าออกจากสังคมนั้นจริงๆแล้วเป็นเพียงการประดิษฐ์สร้างกระบวนการความคิดผ่าน ประวัติศาสตร์จากยุคแห่งเหตุผลในทัศนะของฟูโกต์การกีดกันคนบ้าออกจากสังคมจึงเป็น เพียงการสงสัยแคลงใจที่เกินจริง

ร่างกายได้บ่งการนั้นเป็นภาวะที่ทุกคนต้องประสบพบเจออย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ ตั้งแต่เกิดขึ้นมาเป็นมนุษย์ หลายคนเลือกที่จะเกิดไม่ได้เพราะต้องตกอยู่ในบางการความ เป็นไปของธรรมชาติ เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็ต้องเข้าสู่กลไกของสังคม ภายใต้กฎระเบียบ จาก ประสพการณ์ที่ข้าพเจ้าได้เรียนรู้ทางด้านกฎหมายซึ่งข้าพเจ้าเจ้าเคยเชื่ออยู่เสมอว่ากฎหมาย

เป็นสิ่งที่ทำให้เราอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข เมื่อเราต้องอยู่ร่วมกัน และกฎหมายจะทำให้ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพ ในการเรียนวิชาปรัชญากฎหมาย ทำให้ข้าพเจ้ารู้ว่า ความยุติธรรมไม่มีในโลกนั้นเป็นคำกล่าวที่ถูกต้อง เพราะการบัญญัติกฎหมายและตราขึ้นมานั้นต้องได้รับความเห็นชอบจากคนหมู่มาก แม้จะมีคนบางส่วนไม่เห็นด้วยกับกฎหมายข้อนั้นก็ตาม แต่ท้ายที่สุดเรื่องร่างกายได้บ่งการก็ได้เข้ามาสนับสนุนแนวคิดที่ว่านี้ คือแม้ว่าจะมีบางคนไม่เห็นด้วย ก็ยังต้องทำตามกฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ต่างที่เกิดขึ้นมาอยู่ดี ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ การสร้างคำว่าจิตสำนึกในการทำความดีนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมาย และเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายได้บ่งการ

“ร่างกาย” เป็นประเด็นที่ถูกกล่าวถึงโดยนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาหลายต่อหลายคน อาทิเช่น Mary Douglas ที่เน้นการใช้ร่างกายเป็นสัญลักษณ์ในการทำความเข้าใจโครงสร้างและระเบียบของสังคม ต่างจาก Pierre Bourdieu ที่มองว่าร่างกายเป็นทุนที่สำคัญอีกชนิดหนึ่งที่ชนชั้นสูงและชนชั้นกลางในสังคมสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนเองได้อย่างมีรสนิยม ส่วน Norbert Elias มองในเชิงประวัติศาสตร์และเสนอข้อคิดว่า กระบวนการสร้างอารยธรรมของยุโรปคือการปราบให้ร่างกายเชื่องลงจากการเป็นร่างป่าเถื่อนที่เต็มไปด้วยพลังกำลักรุนแรง กลายเป็นร่างอารยะที่สุภาพเก็บงำความรู้สึกไว้ภายใน และมีกรรมวิธีควบคุมร่างกายอย่างประณีตและประติดประต่อย ในขณะ MICHEL FOUCAULT ชี้ให้เห็นว่า อำนาจรัฐสามารถแทรกแซงเข้ามาบังคับควบคุมถึงภายในร่างกายมนุษย์ได้อย่างแยบยล โดยสรุปแล้ว นักคิดแต่ละคนนั้นกล่าวถึงการสร้างวาทกรรมทางสังคมของร่างกาย โดยแสดงให้เห็นด้วยแนวการมองที่ต่างกัน ว่า ร่างกายถูกสร้างและหล่อหลอมมาด้วยเงื่อนไขทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์มนุษย์ (ปริตตา เฉลิมเผ่า, 2541 : 20)

บทวิจารณ์

จากร่างกายได้บ่งการ พูโกต์ได้ค้นพบลักษณะสำคัญทางสังคมใน 2 รูปแบบ คือ สังคมแบบองค์อธิปัตย์ และสังคมแห่งระเบียบวินัยอันเป็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นจากสังคมแบบแรก เขาได้สังเกตเห็นพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยของนโปเลียน (ศตวรรษที่ 18) ซึ่งสังคมแห่งระเบียบวินัยได้สถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการ (ทองกร โภคธรรม, 2558 : 14) โดยการแสดงให้เห็นว่าสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ อย่างเช่น โรงเรียน โรงพยาบาล

โรงงาน และคุก เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสังคมแห่งระเบียบวินัย อย่างน้อยที่สุดก็เพื่อการเข้าไปจัดการและสร้างกฎเกณฑ์ควบคุมกำกับปัจเจกบุคคลตามความต้องการของรัฐหรือผู้ได้เปรียบทางสังคมอื่นๆ ที่ต้องการแปรสภาพให้พลเมืองกลายมาเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่งที่ต้องเข้ามาจัดการหรือดึงเอาผลประโยชน์ออกมาให้มากที่สุด ด้วยเหตุนี้อำนาจในความหมายของฟูโกต์ จึงไม่ใช่แค่อำนาจในเชิงกดขี่อย่างโจ่งแจ้งเหมือนเช่นอำนาจที่แสดงออกในสังคมแบบองค์อธิปัตย์แต่ทว่าเป็นอำนาจที่เป็นไปในลักษณะของการเข้าไปควบคุม ผ่านกระบวนการสร้างบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมโดยใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “การฝึกฝน” ทำให้บรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคมใหม่ค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในชีวิตประจำวันของผู้คนเมื่อภายหลังที่ผู้คนได้ผ่านกระบวนการฝึกฝนผ่านสถาบันทางสังคมต่างๆ เพื่อรับใช้ผลประโยชน์ของผู้ได้เปรียบจากระบบสังคมแล้วนั้น สิ่งที่ดีตัวผู้คนไปในทุกที่ก็คือ “จุฬาลักษณ์แห่งอำนาจ”

ทั้งนี้การจัดการและกระบวนการสร้างระเบียบให้แก่ปัจเจกบุคคลนั้นยังมีความเชื่อมโยงกับการจัดสรรอำนาจในรูปของพื้นที่ด้วย ซึ่งพื้นที่หนึ่งที่อำนาจเข้าถึงก็คือร่างกาย อำนาจในรูปแบบนี้มุ่งที่จะเข้าไปแบ่งแยกและปกครองเพื่อจัดระเบียบหรือควบคุมในทุกส่วนของร่างกาย แตกต่างกับการควบคุมหรือความต้องการเป็นเจ้าของร่างกายอย่างการยึดครองทาสในอดีต สังคมแห่งระเบียบวินัยได้สร้างแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่บางอย่างขึ้นมา อาทิเช่น การปิดล้อม หมายถึง การนำเอาสิ่งที่กระจัดกระจายมาอยู่รวมกันในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งในทางปฏิบัติก็คือการทำให้คนจำนวนมากที่ปราศจากระบบระเบียบสามารถอยู่รวมกันได้ด้วยกฎเกณฑ์ที่เกิดจากการจัดสรรพื้นที่ เช่นในกรณีของค่ายทหารที่เริ่มมีการควบคุมและจำกัดอาณาบริเวณมากขึ้น มีการวางเขตแนวล้อมรั้ว หรือทำกำแพงป้องกันพร้อมกับควบคุมกองทหารให้อยู่ในระเบียบปฏิบัติหรือข้อบังคับ ทำให้เกิดการจำกัดพื้นที่ทางกายภาพของปัจเจกบุคคล และเป็นการทำให้บุคคลตกอยู่ภายใต้การคุมเข้มของระเบียบปฏิบัติที่เข้มงวดมากขึ้น ส่งผลให้คนเรารับเอาระเบียบวินัยเข้ามาควบคุมร่างกายได้ถึงรายละเอียดของการกระทำ การปฏิบัติต่างๆ ทั้งโดยการรู้ตัวและไม่รู้ตัว เช่นเดียวกับการทำให้เกิดโรงงานที่สามารถกำหนดและควบคุมแรงงานได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ซึ่งรูปแบบของโรงงานเหล่านี้ยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบัน ทั้งที่เป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการเปิดปิดประตูทางเข้าออกเป็นเวลาด้วยการตอกบัตรเข้า-ออกงาน หรือสำนักงานสมัยใหม่ที่มีการจัดพื้นที่ปิดล้อมภายในหน่วยงาน นอกจากนี้แนวคิดในอีกขั้นหนึ่งของการสร้างระเบียบวินัยถัดไปจากการปิดล้อมก็คือ การซอยแบ่งพื้นที่ออกเป็นหน่วยย่อยๆ ซึ่งฟูโกต์เรียกวิธีดังกล่าวว่า “การตีตาราง” (ทองกร โภค

ธรรม, 2558 : 23) ภายในสำนักงานก็จะมีแบ่งพื้นที่เป็นแผนกๆ ทำให้ปัจเจกบุคคลได้รู้จักตำแหน่งแห่งที่ของตน ทำให้ผู้ที่มีอำนาจในการควบคุมพื้นที่นั้นๆ สามารถเฝ้าสังเกตความเคลื่อนไหวของแต่ละตำแหน่งในขณะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างชัดเจนว่าใครมาและไม่มา ใครตั้งใจทำงานหรือใครเกียจคร้าน อันจะนำไปสู่แนวคิดต่อมาคือ การจัดพื้นที่ตามประโยชน์ใช้สอย ที่มุ่งเน้นการแสวงหาคุณค่าหรือประโยชน์สูงสุดที่เกิดกับพื้นที่หนึ่งๆ ดังในโรงเรียนที่ต้องแบ่งพื้นที่เป็นห้องเรียน ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ ห้องพยาบาล ห้องประชุม เป็นต้น ดังนั้นการจัดพื้นที่คือการวางตัวบุคคลและเครื่องมือต่างๆ ที่ต้องใช้ในกระบวนการผลิตระเบียบวินัยที่เกิดขึ้นจึงเป็นเครื่องสะท้อนผลผลิตและประสิทธิภาพของการดำเนินงาน เพียงแต่พื้นที่ที่อำนาจในรูปของระเบียบวินัยสร้างขึ้นนั้นไม่ได้สิ้นสุดลงที่อาณาเขตหรือพรมแดนที่มันปิดล้อม แต่ทว่ากินความรวมไปถึงลำดับชั้นหรืออันดับ ที่กำหนดให้ตำแหน่งต่างๆ มีความสำคัญแตกต่างกัน อาจกล่าวได้ว่าเป้าหมายของแนวคิดในสังคมแห่งระเบียบวินัยก็คือการจัดสร้างพื้นที่หรือสถานที่ที่สามารถจับสังเกตความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาขึ้น หรือกระทั่งสามารถเปลี่ยนแปลง “เวลา” ให้กลายเป็นพื้นที่ในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งในโลกปัจจุบันพื้นที่และเวลาจัดเป็นสิ่งที่เรายอมให้อำนาจได้เข้าไปทำการจัดแบ่งหรือกะเกณฑ์เพื่อควบคุมเหมือนเช่นพื้นที่ชนิดอื่นๆ อาจกล่าวได้ในอีกทางหนึ่งว่าเวลาทำให้เราจดจ่อและรู้สึกถึงบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบอยู่ตลอดเวลาทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวผ่านนาฬิกา จักรกลนิยามมุ่งอธิบายกระบวนการทางชีววิทยา รวมทั้งพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตโดยวัสดุปัจจัย/วัสดุเหตุ (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2557 : 568) อันเป็นสิ่งที่มาควบคุมกิจกรรมของมนุษย์เราและเป็นสิ่งที่เปลี่ยนเวลาให้กลายเป็นทุน ทุกวินาทีจึงมีค่าในการสรรสร้างผลผลิตออกมาให้มากที่สุด

มิเชล ฟูโกต์ กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับอำนาจที่แทรกผ่านโครงสร้างในรูปแบบของสถาบัน เช่น กองทัพ โรงเรียน โรงงาน โรงพยาบาล เป็นต้น การจัดระเบียบพื้นที่เชิงกายภาพขึ้นเพื่อควบคุมคน ในขณะเดียวกันสถาบันดังกล่าวก็จะจัดระเบียบภายในโดยใช้หลักคุณค่าชุดหนึ่งให้สมาชิกยึดถือ เปลี่ยนจากการควบคุมมนุษย์จากภายนอกมาเป็นภายใน ทำให้มนุษย์มีความเชื่อว่าตนเป็นผู้ที่ควบคุม (ร่างกาย) ตนเอง เป็นผู้มีระเบียบวินัยโดยปราศจากการถูกควบคุมโดยผู้อื่น วิธีการดังกล่าวถือเป็นศิลปะในการปกครองเชิงชีวภาพโดยอาศัยเทคนิคในการควบคุมร่างกายมนุษย์อย่างหนึ่งที่เรียกว่า ชีวรัฐศาสตร์ (Bio-politics (สุภางค์ จันทวานิช, 2552 : 279) เป็นอำนาจที่กระทำต่อร่างกายของประชากรทั้งหมดแทนที่จะเป็น

เฉพาะปัจเจกบุคคลหรือเฉพาะกลุ่มเท่านั้น ผลจากการถูกอำนาจครอบงำในลักษณะดังกล่าว ก็เช่น การที่เราตื่นเช้าขึ้นมาต้องล้างหน้า อาบน้ำ แปรงฟันให้สะอาด แต่งตัวให้ดูดี โดยที่ไม่เกิดคำถามว่าเราทำไมไปทำไมและทำไมต้องทำเช่นนั้น จะเห็นได้ว่าทั้งอำนาจในการสร้างวินัย (Disciplinary) และชีวรัฐศาสตร์ (Bio-politics) เป็นรูปแบบใหม่ของอำนาจที่ปรากฏให้เห็น อยู่ตลอดเวลาในสังคมและแสดงให้เห็นถึงอำนาจที่เป็นทางเลือกให้กับอำนาจขององค์อภิปัตย์ ซึ่งถูกใช้จากบนลงล่างโดยผู้กระทำการที่เป็นศูนย์กลางซึ่งก็คือกษัตริย์ อันมีลักษณะตรงข้าม กับอำนาจรูปแบบใหม่ซึ่งมีอยู่และแพร่กระจายอย่างต่อเนื่องไปทั่วสังคมและมีลักษณะเฉพาะ แต่ละแห่ง โดยอำนาจที่แพร่กระจายนี้ได้ถูกใช้ภายในสังคมหรือชุมชนมากกว่าจะถูกใช้จากผู้ ที่อำนาจในลักษณะจากบนลงล่าง (เชษฐา พวงหัตถ์, 2548 : 83) อาจกล่าวได้ว่าฟูโกต์นั้นมี วิธีการศึกษาอำนาจทั้งหมด 5 ประการ

1. ไม่ควรจำกัดการศึกษาอยู่เพียงแค่อำนาจที่มีความชอบธรรม เป็นทางการ หรือ ศึกษาสถาบันที่ตั้งอยู่ตรงใจกลางของอำนาจ ตรงกันข้ามเราควรจะต้องหันมาสนใจอำนาจที่ ปลายทางของมัน หรือในระดับล่าง ณ จุดที่การใช้อำนาจสิ้นสุดลง

2. เราไม่ควรตั้งคำถามในทำนองที่ว่าใครคือผู้มีอำนาจหรือจุดประสงค์ของผู้ ครอบครองอำนาจนั้นคืออะไร เพราะคำถามเช่นนี้เป็นคำถามแบบเขาวงกตและไม่สามารถ หาคำตอบได้ เป้าหมายของการใช้อำนาจคืออะไร อำนาจปรากฏตัวในพื้นที่ใด แสดงออก อย่างไรและก่อให้เกิดผลกระทบใด การที่สถาบันผู้คนยังคงดำเนินการ ดำรงชีวิตอย่าง ต่อเนื่อง ทั้งๆ ที่ถูกรอบงำนั้นเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขใดต่างหากเป็นสิ่งที่ควรตั้งคำถาม

3. ไม่ควรมองอำนาจเพียงแค่รูปแบบเดียวหรือในลักษณะที่เป็นเนื้อเดียวแบบที่คน หนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งมีอยู่เหนืออีกคนหนึ่งหรืออีกกลุ่มหนึ่ง เพราะอำนาจนั้นมีลักษณะสั่นไหว กว้างขวางและครอบคลุมเหมือนตาข่าย ปัจเจกบุคคลเองก็เป็นเหมือนบมบหนึ่งในการ เชื่อมต่อตาข่ายแห่งอำนาจนี้ ทั้งยังเป็นเป็นผลของการใช้อำนาจอีกด้วย กล่าวคือ ทั้งเรือนร่าง ทำทางการแสดงออก ความคิด/วาทกรรม ความปรารถนาของมนุษย์ล้วนแล้วแต่ถูกอำนาจ เข้าไปกำหนด จัดระเบียบ หรือสร้างขึ้นทั้งสิ้น

4. ควรศึกษากลไกหรือเครื่องมือของอำนาจ เช่น เทคนิค วิธีการ หรือยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะในระดับล่างสุดที่สามารถปฏิบัติการได้อย่างไรและเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของ ใคร ด้วยวิธีนี้จะทำให้เราสามารถเข้าใจว่าทำไมกลไกต่าง ๆ จึงสามารถทำงานได้อย่างมี ประสิทธิภาพและไม่แตกแยกกับสังคมโดยรวม

5. มิเชลฟูโกต์ได้ตระหนักว่ากลไกที่สำคัญ ๆ ของอำนาจนั้นมาพร้อม ๆ กันกับการผลิตอุดมการณ์บางอย่าง เช่น อุดมการณ์การศึกษา อุดมการณ์ของราชวงศ์หรืออุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่กลไกของอำนาจนั้นอาจไม่จำเป็นต้องผูกหรือถูกกำหนดกับอุดมการณ์เสมอไปก็ได้ (ทองกร โภคธรรม, 2558 : 47)

สรุป

กล่าวโดยสรุป คือ แทนการวิเคราะห์ที่ตัวอำนาจซึ่งมีความเป็นนามธรรมสูงและจับต้องไม่ได้ ฟูโกต์กลับหันมาวิเคราะห์ในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) และการใช้อำนาจ (The Exercise of Power) หรือการปฏิบัติการจริงของอำนาจแทน ซึ่งการวิเคราะห์การใช้อำนาจดังกล่าวช่วยแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ฝังรากลึกอยู่ในเครือข่ายหรือโยงใยของสังคม โดยมีได้อยู่ภายนอกสังคมแล้วเข้ามาบางการหรือจัดการกับสังคมอย่างที่มีก้ำกึ่งกัน ดังนั้น การมีชีวิตอยู่ในสังคมจึงหมายถึงการมีชีวิตอยู่ในเครือข่ายหรือโยงใยของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การใช้อำนาจจึงไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ หยาบและฉาบฉวย แต่เป็นกระบวนการที่ยุ่งยากและสลับซับซ้อนมาก ขึ้นกับสภาพของสังคมนั้นๆ การศึกษาอำนาจโดยมุ่งไปที่ ตัวกระทำการ ก็เป็นสิ่งที่สำคัญเช่นกัน เนื่องจากอำนาจนั้นจับต้องไม่ได้ และเป็นที่ต้องมีผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ (Subject) แนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ เป็นการศึกษาอำนาจผ่านมนุษย์ในระบบย่อย ซึ่งมีส่วนคล้ายคลึงกับทฤษฎีสถาปัตยกรรมที่มีแนวคิดที่มนุษย์เป็นผลรวมจากสสารเท่านั้น เพราะวิธีการของอำนาจตามแนวคิดฟูโกต์นั้นต้องผ่านการควบคุมร่างกายเป็นเบื้องต้น เช่น การฝึกทหาร การสอนนักเรียนของครู หรือแม้แต่ระบบของโรงงาน เป็นต้น โดยแนวคิดนี้เชื่อว่ามนุษย์สามารถควบคุมได้ด้วยรูปแบบของโครงสร้าง

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ฟูโกต์มองว่ามนุษย์เป็นผู้ยินยอม ถึงแม้จะรับรู้ถึงอำนาจที่มาบังคับให้ตนเองเป็นไปเช่นนั้น เป็นร่างกายที่อำนาจเข้าไปเซ็ดซัก เป็นร่างกายที่พร้อมถูกฝึกให้ก่อประโยชน์ มิใช่ร่างกายที่ดำเนินไปตามกลไกที่เป็นเหตุผล หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้ระบุว่ามนุษย์ดำเนินชีวิตเป็นไปภายใต้อำนาจ อันเป็นโครงสร้างขนาดใหญ่ที่ครอบคลุมทุกการดำเนินชีวิต ซึ่งมีส่วนคล้ายกับทฤษฎีจักรกลนิยม (Mechanism) จักรกลนิยมมุ่งอธิบายกระบวนการทางชีววิทยา รวมทั้งพฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตโดยวัสดุปัจจัย/วัสดุเหตุมีแนวคิดที่มนุษย์มีความไม่เป็นอิสระในการกระทำกระทำเป็นเพียงผลอย่างหนึ่งอันเกิดมาจากเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้ปรากฏออกมาเช่นนั้นผลทุกอย่างย่อมเกิดขึ้นตามเงื่อนไขที่เป็น

สาเหตุของผลนั้น ๆ การกระทำของมนุษย์ไม่ว่าจะดีหรือร้ายถูกหรือผิดย่อมมีสาเหตุเป็นเงื่อนไขทำให้เกิดด้วยเหตุนี้การกระทำของมนุษย์ทุกอย่างจึงไม่มีความเป็นอิสระ ถึงแม้ว่ามีเซล ฟูกิตต์ จะไม่ยอมรับว่าตนเองเป็นนักทฤษฎีใดเลยแต่การวิเคราะห์ของเขาก็อาศัยทฤษฎีที่เป็นปฐมบท จากแนวคิดดังกล่าวมาในเนื้อหาของหนังสือ “ร่างกายใต้บังคับการ ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่ The chapter “les corps dociles” from Surveiller et punir” หนังสือเรื่องนี้มีความรู้สึกที่ทำให้เรามองโลกในมุมที่หลากหลายมากขึ้น และทำให้รู้สึกว่าการดำรงชีวิตประจำวันทั่วไปที่เราคิดว่ามีความสุขดีนั้น เราไม่ค่อยรู้สึกที่เราอยู่ใต้การบงการของใครบ้าง แต่เมื่อได้อ่านเรื่องนี้มันทำให้เราตระหนักอยู่ตลอดเวลาว่า ร่างกายของเรามักตกอยู่ภายใต้การบงการอยู่เสมอ กระทั่งการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆที่เราคิดว่าเราเป็นนายมัน เรายังต้องอยู่ภายใต้บังคับการของอิเล็กทรอนิกส์ เฉกเช่นการเป็นทาส ซึ่งทาสในที่นี้ก็คือทาสของวัตถุนิยม ผู้เขียนพยายามที่จะบอกแก่ผู้อ่านว่าการที่เราดำเนินชีวิตอยู่ทุกวันนี้ ล้วนแล้วแต่ถูกกำหนดจากอำนาจที่มองไม่เห็นผ่านกระบวนการอย่างเป็นระบบ ซึ่งการที่เราพิจารณาลงไปรายละเอียดปลีกย่อยก็จะสามารถรับรู้ได้ถึงอำนาจเหล่านั้น แต่มนุษย์โดยส่วนมากก็ยินยอมที่จะดำเนินชีวิตของตนให้เป็นไปตามนั้น ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ไม่ได้กล่าวถึงการที่มนุษย์จะพ้นจากภาวะดังกล่าวมา เพียงแค่เสนอให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงกระบวนการของอำนาจผ่านระบบเข้ามาบังคับบัญชาร่างกายมนุษย์เท่านั้นเอง

เอกสารอ้างอิง

- เจษฎา ทองรุ่งโรจน์. (2557). พจนานุกรมปรัชญาอังกฤษ –ไทย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ แสงดาว.
- เชษฐา พวงหัตถ์. (2548). โครงสร้าง-ผู้กระทำการ. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นพพร ประชากุล. (2547). มายาคติ. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ทองกร โภคธรรม. (2558). ร่างกายใต้บังคับการ. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ปรีตตา เฉลิเมแผ้ว. (2541). เฝยร่าง-พรางกาย : ทดลองมองร่างกายในศาสนาปรัชญาการเมือง
ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และมานุษยวิทยา. กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภางค์ จันทวานิช. (2552). ทฤษฎีสังคมวิทยา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Michelle Fougou. (2015). Body under the mastermind Genesis of power in the
modern way. Thongakorn Phoktham, (3rd ed.) . Bangkok: Torchlight
Publishing House.